

BUDDHA FELSEFESİNİN GELİŞMESİNDE ETKİLİ OLAN TARİHSEL FİGÜRLER: ÇĀRVĀKA / LOKĀYATA FELSESESİ¹

Ayşe İLDEN*

Öz

Bu makale, Çārvāka ve/veya Lokāyata düşüncesinin Buddha'nın öğretilerinin gelişimindeki potansiyel etkilerini araştırmayı hedefler. Hinduizm'in etkisi altında şekillenen Buddha'nın öğretileri, farklı felsefe ve din görüşlerinden de beslenir. Materyalist ve skeptik eğilimlere sahip Çārvākalar ve Lokāyatalar gibi felsefe akımlarının rolü, bu çalışmanın merkezinde yer alır. Kadim Hint Felsefesi'nin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için, Buddha felsefesinin ortaya çıkış koşullarının tarihsel bağlamı içinde incelenmesi gerekir. Bu makale Çārvākaların ve Lokāyataların materyalist ve skeptik görüşlerinin, Buddha felsefesinin gelişimine doğrudan veya dolaylı potansiyel etkisini tartışır. Bu çalışma, kadim Hint düşüncesinin çeşitliliğini ve karmaşıklığını anlamak için bir çerçeve sunarken aynı zamanda güncel sorunları daha iyi analiz edebilmeye dair insan varoluşunun tarihselliğini kavramayı önerir.

Anahtar Kelimeler

Buddha
Çārvāka
Lokāyata
Materyalizm
Şüphencilik
Hint felsefesi

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi:
01.12.2024
Kabul Tarihi:
17.12.2024
E-Yayın Tarihi:
31.12.2024

HISTORICAL FIGURES INFLUENCING THE DEVELOPMENT OF BUDDHA'S PHILOSOPHY: CHARVAKA / LOKAYATA PHILOSOPHY

Abstract

This article aims to investigate the potential influences of Charvaka and/or Lokāyata thought on the development of Buddha's teachings. Although shaped under the influence of Hinduism, Buddha's teachings were also nourished by various philosophical and religious perspectives. The role of philosophical schools such as the Charvakas and Lokāyatas, known for their materialist and skeptical tendencies,

Keywords

Buddha
Charvaka
Lokayata
Materialism
Skepticism
Indian philosophy

¹ Çalışmanın konusu ve içeriği hakkında kıymetli görüşleri ile destek olan, literatüre yeni bir çalışma kazandırmamı sağlayan değerli hocam Doç. Dr. Esra BÜYÜKBAHÇECİ'ye teşekkür ederim.

*Dr; Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı, E-mail: ilden.ayse@gmail.com ORCID: 0000-0002-3440-6733, Ankara, Türkiye. DOI: 10.61134/audodilder.1594420.

constitutes the focal point of this study. To fully understand Ancient Indian Philosophy, it is necessary to examine the emergence of Buddhist philosophy within its historical context. This article explores the potential direct or indirect impact of the materialist and skeptical views of the Cārvākas and Lokāyatas on the evolution of Buddhist philosophy. By providing a framework for understanding the diversity and complexity of ancient Indian thought, this study also seeks to comprehend the historicity of human existence as a means to better analyze contemporary issues.

Article Info

Received: 01.12.2024
Accepted: 17.12.2024
E-Published:31.12.2024

Giriş

Bu makale, Çārvāka ve/veya Lokāyata düşüncesinin materyalist ve skeptik eğilimlerinin Buddha'nın öğretilerinin gelişimindeki potansiyel etkilerini araştırmak için bir çerçeve sağlamayı amaçlamaktadır. Buddha'nın öğretileri, Hinduizm'in etkisi altında gelişmiş olmakla birlikte, farklı felsefi ve dini akımların da Hindistan'ın o dönemdeki entelektüel ortamını şekillendirdiği göz önünde bulundurulması gereken önemli bir husustur. Bu makalede, Buddha'nın öğretilerinin gelişmesinde etkili olan Çārvākalar ya da Lokāyatalar olarak bilinen materyalist ve skeptik akımların rolü incelenecektir.

Köklü bir tarihsel arka planı olan materyalizm düşüncesi, Kadim Hint'in kaybolmuş sayfalarında da karşımıza çıkmaktadır. Sanskrit dilinde materyalizm terimine karşılık gelecek sözcük lokāyata (duyulur dünyaya yönelmiş)'dir. Materyalistlere de Lokāyatalar denmektedir. Ancak genellikle öğretilerinin kurucusu olarak bilinen Çārvāka'ya ithafen materyalistler Çārvākalar olarak bilinmektedir. Ne yazık ki görüşleri çoğunlukla yazıya geçirilmemiş belki de yok edilmiş olabileceğinden onlara ilişkin bilgimiz sözlü/şifâhî geleneğe dayanır ya da diğer felsefe okullarının eserlerinde kendilerinin kınandığı ya da kendileri adına üzüntü duyulduğu biçimlerde aktarıldığı kadar karşımıza çıkar (Garbe, 1894: 594-595). Çārvākalar, adalet mücadelelerinde her türlü toplumsal eşitsizliği karşılığın alarak çok radikal bir duruş sergileyebilme cesareti göstermişlerdir. Hint'te kast sisteminin en yüksek zümresi olan Brahmanların, kendileri dünya mallarıyla meşgulken halka absürd ritüeller dayatmalarının ciddi bir boyuta vardığı tarihsel bir gerçeklikle karşılaşırız. Yozlaşmış bir dini hareketin hüküm sürdüğü Çārvākalar dönemi çalkantılı bir seyir halindedir. Hint toplumunda, bireyin ölümden sonra yeni varoluşlara doğru ilerleyerek geçmişteki eylemlerinin sonuçlarını deneyimleyeceği inancı, eski dönemlerden günümüze kadar süregelen temel bir düşünce olarak kabul edilmiştir. İnsan, hayvan, bitki bedenlerinde ya da cennetlerde ve cehennemlerde tezahür edebileceği düşünülen bu döngü, genelde kendiliğinden apaçık bir gerçeklik

olarak görülmüş ve felsefi bir kanıtlama konusu yapılmamıştır. Ancak bu genel kabulün aksine, materyalist eğilimleriyle bilinen Çārvākalar bu inancı reddetmiştir. Hint düşünce tarihinde, Çārvākalar dışındaki hiçbir felsefi okul ya da dini mezhep bu görüşü sorgulamamış, aksine bu fikri, bireyin karma ve yeniden doğuş anlayışını merkezine alan düşünsel çerçevenin ayrılmaz bir parçası olarak benimsemiştir (Garbe, 1894: 581).

Hindoloji çalışmaları, Kadim Hint Medeniyetinin tarihsel, kültürel ve felsefi derinliklerine inerek, sadece geçmişin bir araştırması olmaktan çok, insanlığın düşünce mirasının tarihsel yapısını aydınlatan ve çağdaş paradigmaları ve/veya krizleri de doğru biçimde anlayabilmek bakımından önemli bir akademik rehberlik sunmaktadır. Özelde ise bu çalışma, bahsi geçen rehberliği Buddha felsefesinin ortaya çıkış koşullarındaki tarihsel bağlamın Kadim Hint Felsefesinin doğru anlaşılabilmesine olanak sağlaması amacıyla yola koyulmaktadır. Aynı zamanda bu çalışma, kadim öğretilerin ortaya çıkış koşullarının yalnızca arkaik ilgiler ile değil, çağdaş paradigmalarda da ilişkilendirilebilmeye zemin hazırlayacak bir katkı olarak literatüre kazandırılması hedeflenen bir araştırma olarak yürütülmektedir. Tarihsel ve felsefi bilinç; gelişimin ötekiyle gerçekleştiği diyalektik yapıyla kültürel mirasın güçlü bir şekilde kavranmasını ve geçmişin ışığında bugünün sorunlarının ele alınmasına katkı sağlar. Tarihi çalışmaların interdisipliner biçimde ele alınmaları son derece hayatidir. Bu çalışmada, bir doktrinin ortaya çıkış koşullarının kavranmasında yalnızca ilahiyat araştırmalarının yeterli olamayabileceği; felsefenin, Hindoloji'nin ve diğer pek çok sosyal bilimin iş birliği içinde olması gerektiği fikri benimsenmektedir. Bu nedenle bu makale, Kadim Hint Felsefesinin materyalist okulu Çārvākaların, Buddha felsefesinin—kendisinin de sonradan ilahlaştırıldığı bir dini kavrayıştan bağımsız olarak ele alındığında—zemininde etkilerinin nasıl ortaya çıktığı ve bu etkilerin hangi açılardan göz ardı edilemez olduğunu bir problematik olarak ele almayı amaçlamaktadır.

Materyalist Felsefenin Savunucusu Çārvākalar / Lokāyatalar

Klasik Hint felsefesi, gerçeklik, bilgi ve etik konularında benzersiz bakış açıları sunan çeşitli felsefi okullar ve geleneklerle doludur. Ancak kadim Hindistan'daki felsefi geleneğin panteonu arasında Çārvāka okulu, materyalist ve rasyonalist sorgulamanın belirgin bir sesi olarak öne çıkar. Çārvāka felsefesinin kökenleri, klasik Hindistan'da yaygın dini otoriteye ve metafizik spekülasyona karşı çıkan bir ses olarak ortaya çıkmıştır (Warder, 1956: 51).

Hindistan'daki felsefenin ve materyalist eğilimin de köklerini Ruben M.Ö. 7. yy'a kadar dayandırmaktadır (Ruben, 1954: 84-87). Mevcut metinlerin parçalı niteliği

nedeniyle, Çārvāka felsefesinin kavramsal çerçevesini yeniden inşa etmek ve onların felsefi katkılarını çağdaşları açısından anlamak için kaynaklarına dikkatli bir şekilde yaklaşılmalıdır. Geleneksel felsefi tartışmalarda marjinalleştirilmesine ve akademik müfredatlardaki sınırlı temsiline rağmen Çārvāka geleneği, düşünce tarihini üst bir perdeden okuyabilmek bakımından önemli bir yere sahiptir ve daha yakından incelenmeyi hak eder.

Radhakrishnan'ın meşhur ifadesiyle "materyalizmin kendisinin felsefe kadar eski" kökleri olduğunu söylemek gerekir (Radhakrishnan, 1980: 277). Çārvāka felsefesinin temel ilkelerini göstermek adına, Ramkrishna Bhattacharya'nın "Cārvāka Fragments: A New Collection" başlıklı çalışmasından alınmış Sanskrit aforizmaların Latin harflerine transliterasyonları ve bunların Türkçe çevirileri aşağıda sunulmaktadır. Bu aforizmalar, Çārvāka'nın materyalist ve ateist düşünce yapısının özünü yansıtan önemli fikirleri içermektedir:

I. *Bhūtavād.*

- 1.1. *athāstastattoam vyākhyāsyāmah*
- 1.2. *prthivyāpastecovāyuriti tattoāni*
- 1.3. *tatsamudāye śarīrendriyavishayasaṃcñah*
- 1.4. *tebhyaṣṣaitanyam*
- 1.5. *kiṇvādibhyo madaṣaktivat*
- 1.6. *ṣaitanyaviṣiṣhtaḥ kāyah purushah*
- 1.7. *śarīrād eva*
- 1.8. *śarīre bhāvāt*
- 1.9. *calabudbudavaccīvāḥ* (Bhattacharya, 2002: 603-604).

I. Maddi dünyaya dayalı felsefe

- 1.1. Şimdi temel ilkeleri açıklayacağız.
- 1.2. Toprak, su, ateş ve hava temel ilkelere, başka bir şey yoktur.
- 1.3. Bu unsurların birleşimi, "beden", "duyu" ve "nesne" olarak bilinir.
- 1.4. Bilinç, bu unsurlardan kaynaklanır ya da onlarda tezahür eder.
- 1.5. Sarhoşluğun etkisinin un, su ve diğer bileşenler gibi şarabın yapıtaşlarından doğduğu veya tezahür ettiği gibi...
- 1.6. Benlik, bilinçle donatılmış bedenden ibarettir.
- 1.7. Bilinç yalnızca bedenden kaynaklanır.
- 1.8. Çünkü bilinç, bedenin var olduğu yerde mevcuttur.
- 1.9. Ruhlar su kabarcıklarına benzer.

Çārvāka felsefesinin merkezinde metafizik spekülasyona ve dini dogmalara karşı radikal bir şüphecilik yatar. Çārvākalar, tanrılar, ruhlar ve ötesi gibi doğaüstü

varlıkların varlığını reddederler ve gözlem ve duyusal deneyime dayanan bir maddeci dünya görüşünü savunurlar. Epistemolojik duruşlarının merkezinde, bilginin tek kaynağı olarak algıyı benimserler ve tümdengelim, tanıklık ve dini otoriteyi güvenilir bilgi kaynakları olarak reddederler. Etik açıdan Çārvākaların hedonist bir ethosu benimsedikleri yönünde çıkarımlarda bulunulmuştur ve insan davranışının rehber prensipleri olarak haz ve acıyı vurguladıkları kanaatine yaslanılmıştır (Gokhale, b.t.). Karmayı, yeniden doğumu ve yozlaşmış ahlaki değerlere karşı sorumluluğu reddetmeleri, klasik Hindistan toplumunun egemen ahlaki ve dini normlarını sorgulamaları dönemin felsefi hareketliliği bakımından son derece önemli olmuştur.

Öte yandan Warder, Hindistan'ın materyalist eğilimi hakkında önemli bir görüş ortaya koyar. Ona göre; Lokāyata teorisyenleri, maddi evrenin doğasını incelemeye odaklanan yaklaşımlarıyla, "lokottara" yani öte-dünya spekülasyonlarının karşısında konumlanmışlardır ve modern bilimsel spekülasyonlarla uyumlu bir düşünce geleneği oluşturmuşlardır. Modern bakış açısıyla değerlendirildiğinde, bu düşünce okullarından birinin materyalist değil, daha çok pozitivist bir yaklaşımı benimsediği iddiası ileri sürülür (Warder, 1956: 52).

Tarih boyunca Çārvāka geleneği, geleneksel Hinduizm, Buddhizm ve Cainizm taraftarları tarafından şiddetli bir muhalefetle karşı karşıya kalmıştır. Çārvāka felsefesinin fikirleri bastırılmaya çalışılsa da Hindistan felsefi literatüründe referanslarını koruyabilmişlerdir. Ancak bu mevcudiyetin genellikle aşağılayıcı veya reddedici bir şekilde karşımızda durduğu açıktır (Smith, 2010). Çārvāka filozoflarının mirası, entelektüel tartışmalar ve felsefi diyaloglar aracılığıyla varlığını sürdürmüş ve sonraki nesil düşünürleri ciddi oranda etkilemiştir.

Günümüzde akademide, Çārvākaların Hint felsefesi ve entelektüel tarihi üzerine daha geniş bir tartışmanın parçası olarak yeniden değerlendirilmesine artan bir ilgi görünmektedir. Çārvāka felsefesinin fikirlerini yeniden değerlendirerek, taze akademik bakış açıları ve bağlamsal bilgilerle bilim insanları, Çārvāka geleneğinin çağdaş materyalizm, ateizm, sekülarizm ve pozitivism tartışmalarındaki önemini aydınlatabilirler. Ayrıca, kadim Hindistan düşüncesinde felsefi perspektiflerin çeşitliliğini tanımak, Hint alt kıtasının entelektüel mirasının daha kapsayıcı bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunur. Çārvāka filozofları klasik Hint felsefesi manzarasında belirgin ama sıklıkla göz ardı edilen bir konuma sahiptir. Ancak, dini otoriteye karşı radikal bir muhalefetin temsilcileri olarak, felsefi mirasları kadim Hint düşüncesinin çeşitliliğini ve dinamizmini anlamamıza yardımcı olabilirken, çağdaş düşünceyi şekillendiren eleştirel sorgulamanın ve maddeciliğin kalıcı etkisini hatırlatır. Bu nedenle, Çārvāka geleneği, Hint felsefesi ve entelektüel tarih üzerine yapılan

araştırmalarda daha fazla dikkate alınmalı ve gelecek nesillerin entelektüel tartışmalarında önemli bir rol oynamalıdır.

Buddha Felsefesinin Ortaya Çıkışı ve Materyalist Etkileşim

Bazı akademisyenler, Buddha'nın öğretilerinin kendi görüşlerinden bağımsız biçimde bir akım olarak kurumsallaştığı ve buradan hareketle orijinal görüşün kavranışında birtakım tuhaflıklar bulunduğu fikrini ileri sürmektedirler (Williams & Wynne, 2002:98). Çārvākalar bilgiyi sadece duyuşsal algılar aracılığıyla elde edilebilir olarak görürken, maddenin gerçekliğini vurgulamışlardır. Buddha'nın yola çıkışında bu materyalist felsefe akımlarının etkisiyle duyuşsal algılara ve doğrudan deneyime dayalı bir yaklaşımın önem kazandığı düşünölmektedir (Quack, 2011: 22).

Büyökbahçeci'ye göre, Buddha'nın tarişsel kimliği ve düşünce sistemi, mitolojik unsurlardan arındırılarak ele alınmalıdır. Siddhārtha Gautama Buddha, Kuzey Hindistan'da Kraliçe Māyā ve Kral Śuddhodana'nın ođlu olarak dünyaya gelmiş ve saray yaşamında hayatın gerçeklerinden uzak bir şekilde yetiştirilmiştir. Büyökbahçeci, o dönemde Brahman sınıfına ve kast sistemine karşı materyalist akımların (Çārvākalar ve Lokāyatalar) yükselişine dikkat çekerek, bu akımların tanrı, ruh ve kutsal metinlere olan inancı reddedip maddeyi ön plana çıkardığını belirtir. Siddhārtha'nın, babasının kendisine biçtiği saray yaşamını terk ederek ormanda inzivaya çekilmesinde, materyalist düşüncenin akılcı etkisinin izlerini görmek mümkündür. Büyökbahçeci, Siddhārtha'nın yaşamını halkı kast sistemine, Brahmanik sömürüye ve toplumsal eşitsizliklere karşı bilinçlendirmeye adanmış ve düşünce sisteminde Hindu felsefesinin etkilerini taşımasına rağmen, bireylerin eşitliğini ve din adamlarının kutsallaştırılmasının yanlış olduğunu savunduğunu ifade eder. Ayrıca, Buddha'nın öğretisinin tamamen akıl ve mantığa dayandığını vurgulayan Büyökbahçeci, bu öğretilerde peri ya da ruhsal varlıklar gibi unsurların yer almadığını ve herhangi bir canlıya zarar vermeyi reddettiğini dile getirir (Büyökbahçeci, 2022: 483; Ruben, 2022: 183-184).

Buddha felsefesi, idealizm ve materyalizm arasında bir yerde konumlanır ve temelinde aşırılıklardan uzak bir "Orta Yol" anlayışı yatar. Yaşadığı dönem, tanrılara kurban sunma geleneğinin yerini çilecilik ve derin düşünmeye bıraktığı bir zaman dilimidir. Buddha, dünya yaşamını "acı" olarak tanımlamış ve tüm çabasını bu acıdan kurtulmaya yoğunlaştırmıştır. Felsefesi, dört soylu gerçek olarak adlandırılan şu prensiplerde toplanır: Acının varlığı, acının kaynağı, acının giderilmesi ve acıyı gidermeye yönelik yol. Bu yolun uygulanabilirliği ise sekiz basamaklı bir rehberde tanımlanır. Doğru anlama, doğru düşünme, doğru konuşma, doğru davranış, doğru geçim, doğru çaba, doğru hatırlama ve doğru yoğunlaşma, bu rehberin temel

basamaklarını oluşturur. Buddha'nın "doğru" kavramı, mantık, cebir, geometri, fizik ve kimya gibi bilimsel disiplinlerle ilişkilendirilir ve bu bağlamda felsefi bir derinlik kazanır. Buddhizmin ilk dönemlerinde, bilimsel araştırmalara yönelik okulların artışı bu felsefenin entelektüel boyutunu güçlendirmiştir. Ancak zamanla Buddhizm, dini bir karakter kazanmış ve başlangıçtaki bilimsel niteliğinden uzaklaşmıştır (Kaya, 2016: 67-170).

Buddha, yaşadığı dönemde toplumda yaygınlaşan ahlaki yozlaşmaya ve yalnızca belirli bir kesimin, özellikle Brahmanların çıkarlarını merkeze alan tarihsel kırılmalara karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. O, etik açıdan evrensel bir iyiliğin peşine düşmüş, ancak bu iyiliği gökyüzünde ya da metafizik bir düzlemde değil, insanın kendi içinde ve günlük yaşamında gerçekleştirmeye çalışmıştır. Buddha'nın amacı, bireyin ahlaki potansiyelini ortaya çıkararak, dünyevi hayatta somut bir etik düzen inşa etmektir. Bu yaklaşımı, iyiliği ve erdemi herkes için ulaşılabilir kılan, kast sistemine dayalı ayrımcılığı reddeden ve tüm varlıkları kapsayan bir etik anlayış olarak şekillenmiştir. Onun "orta yol" öğretisi, aşırılıklardan kaçınarak ve insanın doğasına uygun bir denge bularak bu evrensel iyiyi gerçekleştirme çabasıdır. Buddha, böylece hem bireysel hem de toplumsal dönüşümü etik bir temel üzerine oturtmayı başarmıştır. Pāli dilinde Dhamma, etik anlamına gelir ve insan meselelerine ve sorunlarına yönelik bir yaklaşımı temsil eder. Sanskrit dilinde dharma'nın temel görevi, insan zihnini dönüştürmek ve ahlaki mükemmelliğe ulaşmanın yollarını bulmaktır. Bu yaklaşımın nihai amacı, dünya hayatını huzurlu ve düzenli bir hale getirmektir. Buddhizm, tüm insanlığı ve evreni etik bir çizgide yeniden yapılandırır. İnsan olarak, nihayetinde varoluşumuza ve davranışlarımıza geri dönmek zorunda kalırız. "Erdemli bir kişi (silava silasampanno), pişmanlıktan (avipatisara) özgürdür; büyük bir zenginliğin (mahantam bhogakkandham) ve iyi bir itibarın (kalyano kithisaddho) keyfini çıkarır. İster askerler, din adamları, ev sahipleri veya münzeviler olsun, herhangi bir toplulukta memnuniyetle karşılanırlar. Bu kişi karmaşık olmayan veya huzurlu bir ölümle (asammulho kalam) karşılaşır ve mutluluk dolu bir varoluş düzleminde (saggam lokam) yaşam sürer. (Maha Parinibbana Sutta, Dighanikaya, II'den aktaran; Prasad, 2007:197)."

Batchelor da Buddha felsefesi hakkında çalışmalarında çeşitli argümanlar öne sürmektedir. Ona göre "bu yolun özellikle dini ya da manevi bir yönü yoktur", Buddha'nın öğretilerinin bir tür "varoluşsal, terapötik ve özgürleştirici bir agnostisizm" olduğu, bu öğretilerin yalnızca kendi döneminin sembollerinden, metaforlarından ve imgelerinden yansıtıldığı iddiasını görmekteyiz (Batchelor, 1998:10,15). Buradan hareketle Buddha'nın ortaya çıkışında materyalist görüşlerle ortak bir etkileşim karşımıza çıkmaktadır. Hem Buddha'nın hem Çārvākaların

motivasyonu tarihsel realite karşısında ortak bir özgürleşme pratiğinden kaynaklanmaktadır.

Çārvākalar, Hint düşünce tarihinde önemli bir yere sahip olan ve Brahmanik otoritenin karşısında cesur bir şekilde duran bir felsefi akımdır. Shanta Gokhale'nin belirttiği gibi, bu kadim filozoflar, Brahmanların kutsal metinlerde bulunan ritüellerini reddederek, onların sadece kendi geçimlerini sağlamak için uydurdukları anlamsız uygulamalar olduğunu savunmuşlardır. Bu radikal görüşleri, toplumun en alt kesimlerinden insanları kazanmış ve Brahman egemenliğine meydan okumuştur. Çārvākalar düşünce tarihindeki cesur seslerden biri olmalarına rağmen, zamanla unutulmuşlardır Brahmanik otoritenin etkisiyle ya da zamanın akışıyla, onların izleri silinmiş gibi görünmektedir ancak bu sessizlik, onların etkisini ya da önemini azaltmaz. Çünkü Çārvākalar, düşüncenin cesur savaşçılarıdır ve fikirleri zamanın ötesinde kulağa seslenir (Gokhale, b.t.).

Buddha'nın Skeptisizminin Kaynağı: Çārvāka ve Lokāyata Etkisi

Hindistan'ın felsefi sistemleri, Vedalar sonrası dönemde Veda yanlısı (astika) ve Veda karşıtı (nastika) olmak üzere iki ana kategori altında sınıflandırılmaktadır. Veda yanlısı kategoride Mīmāṃsā, Vedānta, Sāṃkhya, Yoga, Nyāya ve Vaiśeṣika gibi sistemler yer almakta; Veda karşıtı kategoride ise Jainizm, Buddhizm ve Çārvāka sistemleri bulunmaktadır. Bu çerçevede, Hint felsefi literatürünü, modern Batı'nın sembolik mantığına benzer şekilde, konunun uzmanları tarafından anlaşılabilir kılmaktadır. Buddhizm, belirsizlikçilik, öznel idealizm, saf gerçekçilik ve eleştirel gerçekçilik olarak adlandırılabilen dört ana okula ayrılmakta, Çārvāka ise materyalizmi ve hazcılığı savunarak metafizik tüm iddiaları reddetmektedir. Yaklaşık iki bin yıl boyunca birbiriyle etkileşim içinde gelişen bu sistemler, epistemoloji, mantık, analitik psikoloji ve metafizik alanlarında dikkate değer katkılar sergilemekte ve Hint felsefesinin zenginliğini ortaya koymaktadır (Datta, 1948:553-554).

Buddha ve Çārvāka düşünceleri, Hindu felsefesi içinde ortak bir sınıflandırma altında yer alır; her iki felsefi görüş de Hinduizm'in temel inançlarına meydan okuyarak ve onları reddederek ortaya çıkmıştır. Buddha ve Çārvākaların nastikacı olması, kötülüğün kaynağını doğal bulması bakımından ortak bir görüş birliğinde olduklarını düşündürebilmektedir. Dolayısıyla Buddha felsefesi ve Çārvāka felsefesi başlangıçta güçlü bir etkileşim içinde kavranmalıdır. Bu bağlamda Buddha skeptisizminin kaynağının da Çārvākalar olabileceği öne sürülebilir. Mittal, Hint düşüncesinde materyalizm üzerine yoğunlaştığı çalışmalarında Çārvāka ve Lokāyata akımlarının bir bakımdan birbirlerinden ayrıldıkları üzerine çalışma boyunca dikkat çeker. Çārvākaların Yunan sofistlerine benzetilmesinin daha uygun görüldüğü,

Lokāyataların köktenci bir materyalizm savunduğu fakat bu görüşün çok takipçi toplamadığı, zaman içinde Çārvākaların toplulukları altında eridikleri önemli bir argümandır (Mittal, 1974; Rao, 1977: 119). Bu bakımdan Çārvākaların felsefi tutumlarının ontolojik bir indirgemecilik olarak değil epistemolojik bir şüphecilik ekseninde okunabilmesi daha uygun görünmektedir.

Hint felsefesinde şüphecilik konusu, Yunan felsefesindeki Pyrrhonizm gibi kalıcı etkiler bırakamamış olsa da felsefi tartışmalar içinde önemli bir yere sahiptir ve üzerinde çalışılan bir alan olmaya devam etmektedir. Örneğin, bir çalışma, Hint felsefi geleneğinin şüphecilik ile olan ilişkisini ele almakta ve bilgi ile dil arasındaki bağlantının şüphecilik üzerindeki etkisini tartışmaktadır. Ayrıca, Hint felsefesinin bazı temsilci okullarının şüpheciler eleştirilere nasıl yanıt verebileceğine dair analizler sunulmakta ve bu bağlamda, Hint felsefesinde skeptisizmin imkânı üzerine önemli sorular yöneltilmektedir (Chattarjee, 1977:195). Hint felsefesindeki skeptisizm tartışmaları bağlamında, Buddha felsefesinde şüphecilik de dikkat çeken bir konudur. Buddha'nın dogmatik inançlardan uzak durarak doğrudan bir deneyim yolunu ve bu yolda sorgulamanın önemini vurgulaması onun şüpheciliğinin altında döneminin tarihsel ve kültürel koşullarının yattığını göstermektedir.

Buddhizm, insanı merkeze alan bir yaklaşıma sahiptir ve bireyin kendi içinde gerçeği bulması gerektiğini öne sürer. Buddha, sadece insan olduğunu ve hiçbir tanrıdan ilham almadığını iddia etmiştir. Buddhizm'de bireyin kendi kurtuluşunu kişisel çabaları ve zekasıyla gerçekleştirebileceği vurgulanır. Özgür düşünce ve hoşgörü, Buddha'nın öğretilerinin temel taşlarından biridir. Buddha, halka, dini inançlara körü körüne bağlanmalarını gerektiğini ve kendi içlerinde doğru ve yanlışın farkında olmaları gerektiğini öğütler. Buddhizm'de şüpheyeye yer verilir çünkü ilerleme ancak net bir anlayışla mümkündür. Buddhizm'de hoşgörü, herkesin farklı inançlara saygı göstermesini ve birbirlerine destek olmasını teşvik eder. Buddhizm özünde barışçıl bir din olup, tarih boyunca herhangi bir zorlama veya şiddet içermeden yayılmıştır (Rahula, 2007). Buddha'nın felsefesi, çağdaş tartışmalarda dinler arası diyalogun ve felsefi kavramların yeniden değerlendirilmesinde de önemli bir yere sahiptir. Örneğin, Mahayana Buddhist felsefesindeki Buddhadhātu (tüm varlıklarda bulunan Buddha potansiyelini, "aydınlanma tohumunu" veya Buddha'nın içsel doğasını temsil eden) kavramı, Pentekostal pneumatolojideki Kutsal Ruh'un hem her yerde mevcut hem de zaman zaman yok gibi görünebilmesi gibi kavramsal zorlukları ele almak için önemli bir çerçeve sunar. Buddhadhātu'nun evrenin her yerinde mevcut ve aktif olan, ancak belirli durumlarda yokluğu hissedilen bir gerçeklik olarak ele alındığı ve bu anlayışın Hristiyanlığın bir mezhebi olarak Pentekostal düşüncedeki Kutsal Ruh'un kavranışına benzer şekilde hem her yerde mevcut oluşunu hem de "karanlık" olarak adlandırılan

alanlarda Tanrı'nın ışığının yokluğunu açıklamaya yardımcı olabileceğini tartışan güncel araştırmalar bulunmaktadır. Bu bağlamda, Buddha felsefesi yalnızca Buddhizm'in sınırları içinde kalmayarak, farklı dini gelenekler ve felsefi görüşler arasındaki kavramsal zorlukların anlaşılmasında ve çözülmesinde de önemli bir rol oynamaktadır (Daniels, 2020: 287).

Akademik çalışmalar Hindistan'daki dini geleneğin, bilimi de özümsemeye çalıştığını göstermek gayretindedir. Ancak, bilimin nihai analizde dini dogma, batıl inançlar ve geleneksel inançlarla çelişen bir şey olarak kabul edilmesi Hindistan'da zor olmuştur. Bu durum, Hindistan'ın bilimsel gelişimi için kesinlikle bir engel oluşturmuştur. (Bhargava & Chakrabarti 1989: 355) "yeryüzünde ikamet edilmiş her yerde, bütün çağlarda ve her koşulda, insana ait mitler türemiştir ve bu mitler insanın vücudunun ve aklının eylemleriyle ortaya çıkan ne varsa hepsinin esin kaynağıdır" (Campbell, 2013:13). Felsefenin de mitolojiden türediği fakat yine de bu kopuşun tam olarak gerçekleşebilmesinin ne derece mümkün olduğuna dair tartışmaların mevcudiyeti çağdaş felsefeyi ve bilimi de her daim meşgul etmektedir. Ateizmin çağdaş dünyadaki anlamı ve işlevi, Slavoj Žižek'in inançsız inanç kavramıyla yeniden düşünülmesi gerektirir. Žižek, modern insanın, açıkça kabul etmese bile, aslında inanmaya devam ettiğini ve inançlarının toplumsal işlevlerini sürdürdüğünü savunur. Ona göre, insanlar inançsız inanç yoluyla, geleneksel dini pratiklere açık bir bağlılık göstermeden, bu inançların gündelik hayatta varlıklarını sürdürmelerine izin verirler. Bu durum, inançların sadece bireysel bir öznel durumdan ibaret olmadığını, aksine, toplumsal yapıların ve geleneklerin devamını sağlayan bir mekanizma olarak işlediğini göstermektedir. Žižek'in tespit ettiği bu olgu, ateizmin bugün dahi, net bir biçimde tanımlanması ve anlaşılması güç bir alan olduğunu ortaya koyar. Modern insan, görünürde dinsiz bir yaşam sürerken, varoluşunun derinliklerinde hala inanç barındırmakta ve bu inançları kamusal alanda açıkça ifade etmekten kaçınmaktadır. Bu bağlamda, Žižek'in ifadesiyle, bugün kabul etmeye hazır olduğumuzdan çok daha fazla inanıyoruz (Žižek, 2014).

Sonuç

Ortaya çıkış koşullarında Buddha'nın öğretileri radikal idealist bir duruşu yansıtmazken, Çārvāka/Lokāyata geleneğinin temel motivasyonu ise yalnızca radikal bir materyalizmi temsil etmekten ibaret görünmemektedir. Bu dönem daha ziyade bir tür çatışma veya kararsızlık dönemi olarak da tanımlanabilir nitekim felsefi düşüncenin evrimiyle birlikte farklı düşünce sistemleri arasında belirsizlik ve mücadele yaşandığı açıktır. Çārvākaların materyalist ve skeptik eğilimlerinin Buddha'nın ortaya çıkışında doğrudan bir etkiye sahip olup olmadığına dair kesin

kanıtların olmamasına rağmen, bu akımların kadim Hindistan'ın felsefi ortamını şekillendirdiği ve dolayısıyla Buddha'nın düşünceleri üzerinde dolaylı bir etkisi olabileceği düşünülmektedir. Günümüzde Çārvākaların ve Buddha'nın sesi çağdaş tartışmalarda yeniden yankılanıyor gibi görünmektedir. Bilim ve akıl, mistisizm ve dogmatizme meydan okumakta; ritüeller ve gelenekler sorgulanmakta ve yeniden değerlendirilmektedir. Belki de Buddha'yı yaratan Çārvākaların cesur mirası günümüzde daha fazla anlam kazanmıştır. Onların sesi, özgür düşünceye, sorgulamaya ve açıklığa olan ihtiyacımızı hatırlatmaktadır. Sonuç olarak, Çārvākalar sessiz olabilir fakat fikirleri çağdaş tartışmalarda da kendisine önemli bir yer bulabilmektedir. Belki de bugün tarih, kendi diyalektiğini yeniden yazarken kadim tartışmalar, çağdaş bağlamda kendilerini yeniden ifade etme imkânı bulmaktadır.

Bu bağlamda, Çārvākaların Buddha felsefesi üzerindeki dolaylı etkisinin göz ardı edilmemesi gerektiği ve bu ilişkinin yalnızca eleştirel bir karşıtlık değil, aynı zamanda bir düşünsel diyalektik zeminde şekillendiği anlaşılmaktadır. Çalışma, Buddha'nın öğretilerinin Çārvākalar gibi alternatif felsefi yaklaşımlarla kurduğu örtük bağların, sekülerizm ve pozitivism gibi çağdaş kavramlarla ilişkilendirilebileceğini göstermektedir. Ancak bu tür benzerlikler kurulurken anakronizm ve wigizm riskinden kaçınılması gerektiği vurgulanmalıdır. Nihayetinde, Buddha'nın öğretilerinin oluşum sürecinde Çārvākaların felsefi etkilerinin nasıl bir bağlamda ele alınması gerektiğine dair bir çerçeve sunulmuş ve bu ilişkinin daha kapsamlı çalışmalarla desteklenmesi gerekliliği ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

- Batchelor, S. (1998). *Buddhism without beliefs: A contemporary guide to awakening*. Penguin.
- Bhargava, Pushpa. M and C. Chakrabarti. 1989. 'Of India, Indians and Science'. *Daedalus*, Vol. 118 (4): 353–68.
- Bhattacharya. R. (2002). *Cārvāka Fragments: A New Collection*. *Journal of Indian Philosophy* 30 (6), 597-640.
- Büyükbahçeci, E. (2022). Mitolojik Figür Olarak Buddha'nın Efsanevi Hayatı Üzerine Bir İnceleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(2), 467-485.
- Campbell, J. (2013). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. (Sabri Gürses, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

- Daniels, J. D. (2020). What Lies Within: Uncovering the Holy Spirit with the Aid of Buddhist Philosophy. *Buddhist-Christian Studies* 40, 287-305.
- Garbe, R. (1894). Outlines of a History of Indian Philosophy. *The Monist*, 4(4), 580-598.
- Gokhale, S. (b.t.). "The Charvaka philosophy challenged everything that ritualistic communities held dear and was wiped out without a trace. Maybe it is time to bring it back". *The Indian Express*. 2015
- Kaya, K. (2016). *Hint felsefesinin temelleri*. Ankara: Doğu Batı Yayınları
- Mittal, K. K. (1974). *Materialism in Indian Thought*. New Delhi: Munihiram Manoharlal Publishers.
- Prasad, H. S. (2007). *The centrality of ethics in Buddhism: Exploratory essays*. Motilal Banarsidass.
- Quack, Johannes. 2011. *Disenchanted India: Organized Rationalism and Criticism of Religion in India*. New York: Oxford University Press.
- Radhakrishnan, S. (1980). *Indian philosophy*. Oxford University Press.
- Radhakrishnan, S., & Moore, C. A. (Eds.). (2014). *A Source Book in Indian Philosophy*. Princeton University Press.
- Rahula, W. (2007). *What the Buddha Taught*. Grove Press.
- Rao, K. S. R. (1977). Reviewed Work: *Materialism in Indian Thought* by K. K. Mittal. *Philosophy East and West*, 27(1), 119-120
- Ruben, W. (2022). *Buddhizm Tarihi*. (Edit. Korhan Kaya, Esra Kökdemir) Konya: Salon Yayınları.
- Smith, G. H. (2010). *Atheism: The Case Against God*. Prometheus Books.
- Williams, P. & Wynne, A. (2002). *Buddhist Thought: A Complete Introduction to the Indian Tradition*. Routledge.
- Zizek, Slavoj. 2014, November 11. 'The Need to Censor Our Dreams'. Public lecture at the Institute of Public Affairs, London School of Economics and Political Science, London. Erişim adresi: <https://www.lse.ac.uk/lse-player?facet=all&term=zizek%202014> 29.11.2004 tarihinde erişilmiştir.